

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

- ◆ ਸਾਹਿਤ-ਸ਼ਾਸਤਰ
- ◆ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਨਵ ਦਲਿਤ ਕਾਵਿ-ਬੰਧ: ਆ ਰਹੇ ਬਦਲਾਅ
- ◆ ਅਗਨੀ ਕੁੰਡ : ਰਾਜਗੀਤ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮਗੀਤ
- ◆ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤ/ਪੰਜਾਬ: ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ
- ◆ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਸਿੱਖੇ
- ◆ ਬਾਵਾ ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ
- ◆ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ : ਪ੍ਰਵਚਨ ਦੇ ਨਵ-ਧਰਾਤਲ
- ◆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
- ◆ ਰਸੂਲ ਹਮਜ਼ਾਤੋਵ ਦੀ ਕਲਾਸਿਕ ਰਚਨਾ : ਮੇਰਾ ਦਾਗ਼ਸਤਾਨ
- ◆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
- ◆ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ : ਤੱਤਮੂਲਕ ਅਧਿਐਨ
- ◆ ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ : ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ
- ◆ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਗਾਥਾ
- ◆ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ : ਨਿਰਮਾਣ- ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ
- ◆ ਪੁਸਤਕ ਰਿਵੀਊ

ESTD. 1892

ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ
ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

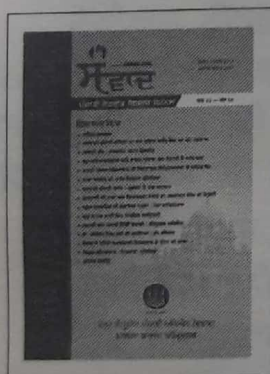
- **ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ**
- ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੱਕੀ ਕਹਾਣੀ : ਤੱਤਮੂਲਕ ਅਧਿਐਨ 106-112
- **ਡਾ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ**
- ਡਾ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ : ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ 113-120
- **ਵਰਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ**
- ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਗਾਥਾ 'ਬਾਤ ਇਕ ਬੀਤੇ ਦੀ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ: 121-127
- **ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ**
- ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ : ਨਿਰਮਾਣ- ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 128-138
- **ਪੁਸਤਕ ਗੀਵਿਊ**
- ਗੁਲਾਬੀ ਨਗ ਵਾਲੀ ਮੁੰਦਰੀ (ਨਾਵਲ) : ਡਾ. ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ 139-140
- ਫਰੀਦਾ ਖਾਕ ਨਾ ਨਿੰਦੀਐ (ਸਾਹਿਤਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ) : ਡਾ. ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 141-143

ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ :

ਨਿਰਮਾਣ- ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਮਾਨਵੀ-ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਪਨਪਨ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਆਧਾਰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੇ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸੰਕਲਪੇ/ਸਿਰਜੇ ਗਏ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਕੋਈ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁ-ਆਯਾਮੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਲੰਬਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਰਿਪੇਖ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਨਿਰੋਲ ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੋਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਤਪਾਦਿਤ ਮਾਲ ਲਈ ਖਪਤਕਾਰੀ ਮੰਡੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਸੰਬੰਧੀ ਨੀਤੀਆਂ ਇਕ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ G-7 ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ, ਕਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਜਰਮਨੀ, ਇਟਲੀ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਕੋਲ ਜਿੱਥੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਰਥਿਕ ਆਧਾਰ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਸੂਚਨਾ-ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਸਰਵ-ਸੰਪੰਨ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ-ਆਰਥਿਕਤਾ ਉਪਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ-ਮੰਡੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਜੀਕਰਨ, ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਸਦਕਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਪਰਕ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਮੰਡੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪਾਦਿਤ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਉਪਲੱਬਧਗੀ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ-ਪੱਧਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਸਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋਈਆਂ। Robert J. Halton ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਡਾ. ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ
ਪੋਸਟ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ
ਵਿਭਾਗ, ਆਰ.ਐੱਸ.ਡੀ.
ਕਾਲਜ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ
9417326415
ecocomrscollege
@gmail.com

Globalization is taken as primarily economic phenomena associated with market deregulation, free trade, foreign direct investment & corporate power. Its effects of this economic approach on

broader social life are reflected in economic discourse, business and journalism, significant strands within political economy and world system theory.¹

ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਸਦਕਾ ਵਪਾਰਕ ਫੈਲਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਉੱਪਰ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਗਤੀ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨਕੁੰਨ ਤੇਜ਼ੀ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਅਹਿਮ-ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿਰਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਡਾਂ ਨੂੰ ਡੀ-ਕੋਡ ਕਰਨਾ ਪੂਰਵ-ਸਥਾਪਿਤ ਸਥਾਨ-ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ Yi- Wang ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ :

Globalization is an overwhelming world trend. Multinational corporations manufacture products in many countries and sell it to consumers around the world, Money, technology and raw material move ever more swiftly across national borders along with products and finances, Idea and culture circulate more freely. As a result, law, economies and social movements are forming at the international level.²

ਆਰਥਿਕਤਾ ਮਾਨਵੀ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੀਕਿਰਿਆ ਨੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਮਾਨਵੀ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਰਥਿਕਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰੀਕਿਰਿਆ ਨੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ/ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਮਨ-ਇੱਛਤ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਅਵਿਕਸਤ-ਦੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਬੂਲਦੇ ਹਨ। ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾ ਹਨ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਿਤ-ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਸੰਬੰਧੀ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਹਿੱਤ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਚਰਮ-ਸੀਮਾ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਹ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਆਦਿ) ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਬੇਹੱਦ ਗਹਿਰੀ ਪਰ ਅਦਿੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਕੁਝ ਵੀ ਅਭਿੱਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮਕਸਦ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ-ਮੰਡੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਵਚਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣ-ਪ੍ਰੀਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਚ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ (Global Culture) ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਚਿੰਤਨ ਅਧੀਨ ਗਹੁ-ਗੋਚਰਾ ਚਰਚਿਤ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ (Process) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਹੋਰ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਇਆ ਜਾਂ ਵਖਰਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਜਾਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਤੱਤਾਂ ਵਰਗੇ ਆਧਾਰ-ਭੂਤ ਤੱਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸਦੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਪਦਾਰਥਕ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਾਨਵੀ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੈਰ ਪਾਸਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਖਿੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਸਨਮੁੱਖ

ਅਨੁਕੂਲ-ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਪਰਸਿਥਿਤੀਆਂ ਲਗਭਗ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਵਿਦਮਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਗਲੋਬਲ ਪਿੰਡ (Global Village) ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਨਵ-ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋ ਨਿਬੜਨ। ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਉਪਭੋਗੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਉਤਪਾਦ ਵਰਤਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਤਪਾਦਿਤ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਲੋਕ-ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ Robertson ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ:

Globalization is preferable to internationalization (Inter nation-state exchanges) due to which the world becomes united. The process of global compression led to the high degree of global complexity and intensified cultural conflicts due to imperial hegemony of single nation or power block or triumph of a trading company..... current phase of globalization process could be said to entail the production of Global Culture.³

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਰਲਣਾ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰਕ-ਸਹਿਹੋਂਦ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ-ਸਭਿਆਚਾਰ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਏਜ਼ਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦਾ ਕਥਨ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ:

ਅਖੌਤੀ ਉੱਚ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਚਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਬਹੁਮਤ (ਆਮ ਲੋਕਾਂ) ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣਤਾ ਲੱਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਹਰਾ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਹੈਸੀਅਤ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਤੇ ਪਾਲਣਾ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲੋਕ ਅਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਣ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੋਣ ਦਾ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।⁴

ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਆਰਥਿਕਤਾ ਤੇ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮ੍ਹਾਂਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗਲੋਬਲ-ਵਰਗ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਯਤਨ ਆਰੰਭੇ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ-ਵਰਗ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਪਾਰਕ ਵਰਗ ਨੇ ਇਕੋ-ਜਿਹੀ ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਉਪਭੋਗੀ ਵਰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਉਲੀਕੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੀਣ-ਭਾਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਗੌਰਵਮਈ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਪਭੋਗੀ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਇਕ ਭਾਵੁਕ ਯੰਤਰ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਿਰਮਾਣ ਅੰਦਰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ-ਜਗਤ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। 'ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ

ਪਹਿਲਾ ਟੀਚਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹਰ ਖਿੱਤੇ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਹਿੱਸੇ ਵਾਂਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵੀ-ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾ, ਮੰਡੀਕਰਨ, ਲੱਖਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇਕਸੁਰਤਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਇਕਭਿੰਨਤਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਵੇਂ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਕੀਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਿੱਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਾਰਪੋਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਫਰੀਵੇਜ਼, ਸਬਅਰਬ, ਫਰੈਨਚਾਇਜ਼, ਹਾਈ ਰਾਈਜ਼ਿਜ਼, ਕਲੀਅਰ ਕੱਟਸ ਵਾਲੇ ਭੌਤਿਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਮਾਗੀ ਬਣਤਰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਸਤੂਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।⁵ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਸਤੂਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਜੋ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਢਲਣ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਣ। ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਖੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲੂਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰੀ ਦਿੱਖ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ ਦੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਕਸਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚ ਅਤੇ ਦਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਪਾਰਕ ਨੀਤੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਥਾਨਕਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ Allan Birdqy Stevens J. Michael ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ:

"An identifiable homogenous group is emerging at least within the world business community. This group neither shares a common nationality, geographical location, socio-economic class, religious nor a national culture yet they share a language and behaviour with a foot in their native culture and one foot in the global arena. They are the member distinctly identifiable of the emerging global culture."⁶

ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਉਪਭੋਗੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਗ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਂਝੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਵਰਗ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭਾਵੀ-ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ-ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਦਵੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ-ਸੱਤਾ ਦੇ ਦਬ-ਦਬੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਚ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਲਝਣ ਦੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਮੂਲ ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਸ਼ਵ-ਏਕੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਉੱਪਰ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ UNESCO ਦੀ 2005 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ :

A group of human being whose members indentify with each other, on the basis of distinctionness measured by combinations of cultural, linguistic, religious, behavioral and/ or biological traits.⁷

ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝਾ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਉਪਭੋਗੀ-ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ-ਜਗਤ ਦੀ ਮੁਨਾਫ਼ਾ-ਬਿਰਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੈਵਿਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਾਨਵੀ-ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ-ਜਗਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਲੀਕਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਆਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ : ਇਸ

ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕੁਝ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ- ਚੌਖਟੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

Appadurai ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਉਪ-ਇਕਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ:

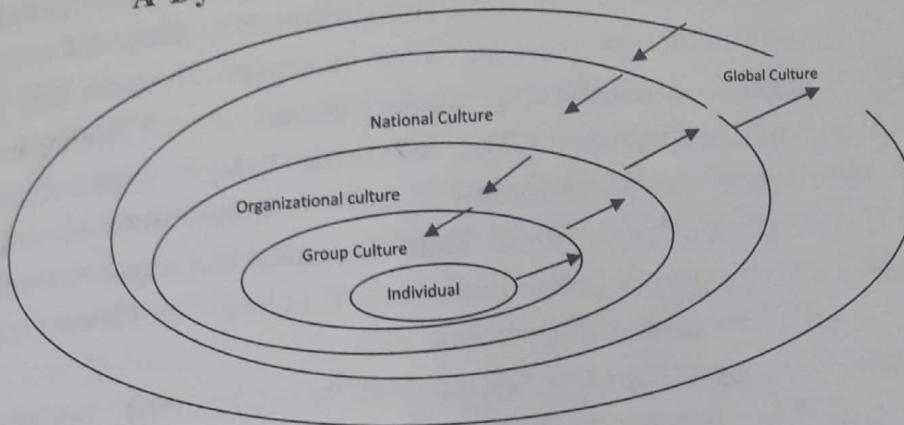
We can conceive of five demensions of global cultural flowes which move in non- isomorphic path. Firstly there are ethnoscaes that includes tourists, immigrants, refugees, exiles and guest workers. Secondly there are technoscaes, the machinery and plants flows produced by multinational corporations and government agencies. Thirdly there are finacescaes, produced by the rapid flows of money in the currency markets and stock exchanges. Fourthly there are Mediascaes the repertories of images and information, the flows which are produced and distributed by news papers, magazines, televisions and films. Fifthly there are ideoscaes linked to flows of images, which are associated with state or counter state movements ideologies which are comprised of elements of western enlightment worldview-images of democracy, freedom, welfare, right etc.⁸

Appadurai ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ethnoscaes, technoscaes, finacescaes, Mediascaes, ideoscaes ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੁੱਖ ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ ਉੱਥੇ ਇਸਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਕਿਰਤ ਦਾ ਵਹਾਅ, ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਵਹਾਅ, ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਵਹਾਅ, ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਖਪਤ ਲਈ ਮੰਡੀ ਦੀ ਖੋਜ, ਮੰਡੀ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ, ਵਪਾਰਕ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਿਰਜਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪੂਰਕ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮੀਡੀਆ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ ਹੈ। Appaduria ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

Miriam Erez ਅਤੇ Efrat Gati ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਾਡਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਫ਼ਾਸਲਾ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ :

A culture consists structural and dynamic characteristics. They interplay between various levels of culture. The structural dimension represents the nested structure of culture from culture through national organisatioal and team cuture and down to the representation of culture at the individual level. The dynamic nature of culture conveys the top-down, bottom-up processes where one cultural level effects changes in other levels of culture. The model proposes that globalization as the macro-level of culture effects through top-down processes, behavioural changes of members in various cultures and vice-versa.⁹

A Dynamic multi-level model of culture

ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ-ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੜੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ-ਸਭਿਆਚਾਰ (Individual Culture) ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। Allan Bird and Michael J. Stevens ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰੀਕਿਰਿਆ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਉਪ-ਇਕਾਈਆਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਠੋਸ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ-ਪੈਟਰਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਢੰਗ ਲਗਭਗ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਮਾਨਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵਪਾਰ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਲਿਆਉਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਵਪਾਰ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਲਿਆ ਕੇ ਉਪਯੋਗੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਵਰਤਣ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਸਿਸਟਮ ਬਾਬਤ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉਪ-ਇਕਾਈਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ:

The emergence of global Culture

- * One world, one language
- * One world, one thirst
- * One world, one food
- * One world, one car
- * One world one world view¹⁰

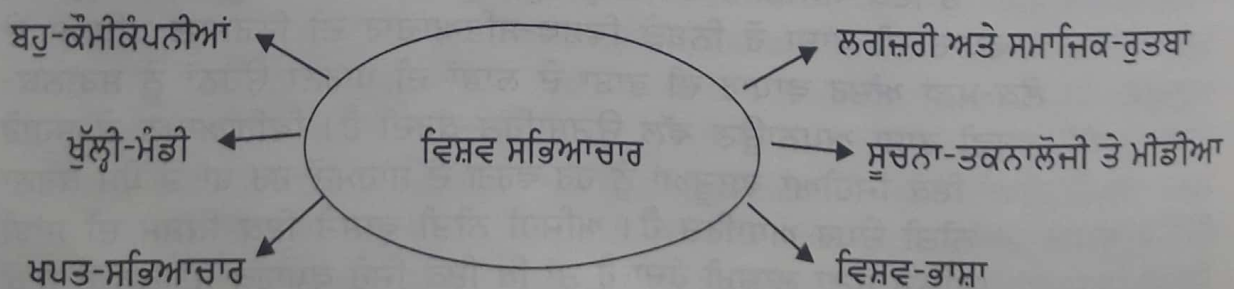
ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਂਝਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ (language) ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨਾ ਜਿਹੜੀ ਵਪਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋ ਨਿਬੜੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਲੋਕ-ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵਾਪਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ-ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਪਨਾਉਣ ਵੱਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਪਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਉਪਰ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਵਪਾਰਕ-ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਣ। ਜਿਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ ਤੇ ਆਗਾਜ਼ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਾਰੇ Allan Bird and Michael J. Stevens ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ:

If members of the global culture retain much of their national culture and behave within the cultural milieu much as they did before, then what distinguishes them now? What common values do they possess? What characteristics do they share beyond that of having had some transnational experience? The following list provides a description:

1. Educated 2. Connected 3. Self confident 4. Pragmatic
5. Unintimidated by national Boundaries or cultures. 6. Democratic and Participatory 7. Individualistic but inclusive 8. Flexible and open
9. Begin from a position of trust.¹¹

ਅਜੋਕੀਆਂ ਵਪਾਰਕ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਡਲਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨਗੋਚਰ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨਿਰਮਾਣ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੱਤਾਂ ਜਾਂ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸਗੋਂ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਵਹਾਅ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨਕਤਾ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਲ ਵੀ। ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਵਸਤੂਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਇਕ ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਕੋਨੇ ਤਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕੀਮਤ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਿਰਫ਼ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਅੰਦਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਆਧਾਰਸ਼ਿਲਾ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨੇ ਹੀ ਬਾਕੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਵਹਾਅ ਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਪਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਹਾਅ ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਚੱਖਟੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਪ-ਇਕਾਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਨੇਕ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਥਾਨਕ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਨਿਰਮਾਣ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਕੁਝ ਉਪ-ਇਕਾਈਆਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦਾ ਸੰਭਾਵਿਤ ਮਾਡਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਖੁੱਲ੍ਹੀ-ਮੰਡੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕੰਪਨੀਆਂ ਉਤਪਾਦਤ ਮਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਨਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਵਣੇ ਸੁਪਨੇ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲਾਲਸਾ ਉਪਜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੰਡੀ ਦਾ ਭਰਮਜਾਲ ਸਿਰਜ ਕੇ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਵਿਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਪੂੰਜੀ ਨੇ ਮਾਨਵੀ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰੇਕ ਨੁੱਕਰ ਟੋਹ ਲਈ ਹੈ। ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਭਮੰਤਰਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਬਲਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਸਭ ਪੈਮਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀਣ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੋਕੀ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਜ਼ਾਰ/ ਮੰਡੀ-ਕਲਚਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧੇ ਮੰਡੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਸਤੂਕਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਡੰਬਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਪੋਰੇਟ-ਜਗਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ/ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਤੇ ਇਸ ਕਦਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਵੀ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਡੀ-ਕਲਚਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਿਆ ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਉਪਭੋਗੀ ਵਜੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਹਿਮ ਹੈ ਇਸ ਸਦਕਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਵੀ ਆਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਪੋਰੇਟ-ਜਗਤ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਇਹਨਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੇ ਹੰਢਣਸਾਰਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਸਹਿਜ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸਹਿਜਤਾ ਫੈਲਾਈ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੀ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਮਾਨਵੀ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰੀਕਰਨ ਵਿਚ ਢਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੇ ਸਦਗੁਣ ਵਜੋਂ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਵੀ ਹਾਸ਼ੀਆਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਏ। ਵਿਡੰਬਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸੋਚ/ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਕ ਖੁਦ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕੁਝ ਅਦਿੱਖ ਸ਼ਕਤੀਆਂ/ਮੰਡੀ-ਕਲਚਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ/ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਉਪਭੋਗੀ ਵਜੋਂ ਮੰਡੀ-ਕਲਚਰ ਦੇ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲੁਪਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਚ ਉਹ ਖਪਤ- ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਪੋਰੇਟ-ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਵਰਗ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਝੂਠੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਭੋਗੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਵਰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ/ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉੱਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਇਕ- ਸਾਮਾਨ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਭੋਗੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਤਪਾਦਿਤ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਖਪਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੈ। Encyclopedia of International Marketing

ਅਨੁਸਾਰ:

Consumer culture denotes an economy in which value has been divorced from the material satisfaction of wants and the sign value of goods take precedence.¹²

ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਜਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਖਪਤਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸੂਖਮ ਤੋਂ ਸਥੂਲ ਤੱਕ ਖਪਤਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਧਾਰਨੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਫੈਲਾਅ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਅਹਿਮ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਅਜੋਕੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਮੂਲ ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਤ ਜੀਵਨ-ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਤਮ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਘਾੜਤ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਮਨ-ਚਾਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਅੱਜ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ

ਮੀਡੀਆ ਨੈੱਟਵਰਕ ਨੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਦੁਵੱਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਾਲੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਟੈਕਸਟ ਰਾਹੀਂ ਨਵਾਂ ਸਰੂਪ ਵੀ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।¹¹³ ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਲੋਕ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਮੀਡੀਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਵਟੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਜਰੂਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕ ਪ੍ਰਿੰਟ-ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮਰੱਥਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੈੱਟਵਰਕ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 'ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਮੀਡੀਆ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਤਾਕਤ ਵਜੋਂ ਉਭਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਤੇ ਕੌਮੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਵੀ ਇਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਰਲੇਵਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਸ਼ੀ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀ-ਬਜਟ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਹੁਣ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਵੀ ਆ ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੀਡੀਆ ਅਦਾਰੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਜਾਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਛਾਪਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਵੱਸੋਂ ਮੰਡੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸੇ ਉੱਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਲੜਾਈ-ਬਹੁਤ ਗਹਿ-ਗੱਚ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਉਸਦੇ ਟੀ.ਵੀ ਪਰਦੇ ਉਪਰ ਆਉਣ ਜਾ ਨਾ ਆਉਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਸਗੋਂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਰੇਟਿੰਗ ਪ੍ਰਾਯਾਇੰਟ (TRP) ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਿਹੜੇ ਟਾਇਮ ਸਲਾਟ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।¹¹⁴

ਮੀਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਗਿਆਪਨ ਦਾ ਦਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੋਕ-ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ/ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਭੋਗੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦਿਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਵੀ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਚਨਾ-ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦਾ ਮਾਨਵੀ-ਜੀਵਨ ਤੇ ਇੰਨਾਂ ਵਿਆਪਕ ਅਸਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ, ਸੰਗੀਤ, ਕਲਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰੁਪਾਂਤਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਨੈੱਟਵਰਕ ਜਿੱਥੇ ਸਥਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਥਾਨਕ ਖਿੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ ਫਾਸਟ ਫੂਡ, ਸੋਫਟ ਡਰਿੰਕਸ, ਮੈਕਡਾਨਡ-ਪੀਜ਼ਾ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਹਿਮ ਟੂਲ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਿਰਮਾਣ-ਪ੍ਰੀਕਿਰਿਆ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਥਾਨਕ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਤਪਾਦਿਤ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਅਨੇਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ-ਰੁਤਬੇ (Status Symbol) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕ-ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਯੁਵਾ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਬੂਲਦੀ ਹੈ। ਬਰਾਂਡ ਕੀਮਤ (Brand Value) ਯੁਵਾ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅੰਸ਼ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉੱਚ-ਵਰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਗੌਰਵ (Prestige) ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੰਡੀ-ਸਭਿਆਚਾਰ (Market Culture) ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ

Luxury ਵਸਤੂਆਂ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜਿਕ-ਰੁਤਬੇ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਬਤ Uzme Naz ਅਤੇ Sameen Lohdi ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ:

Luxury goods are those products that are not necessities of life but are highly desired that should support share of pocket and share of heart as well. It's not easily affordable for everyone but now era has changed and luxury product is now buy many class of people because due to fast running competition among every individual everyone now wants to raise their self-high and make their self-superior and be different from everyone. Income is the key factor to support the desire and willingness of consumers towards purchases by luxury good because of the frequent purchases of luxuries.¹⁵

Luxury ਵਸਤੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਚਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੀਤੀ Luxury ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ-ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਫੋਬੀਆ (Phobia) ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੋਚਣ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਪਿੱਛੇ ਵੱਡਾ ਹਥਿਆਰ ਸੂਚਨਾ-ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ-ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮੂਲ ਇਕਾਈ ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭਾਵੀ-ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਬਦਬਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਰਦਾਰੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸੱਤਾ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਹੋ ਨਿੱਬੜੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਰਥਿਕਤਾ ਉਪਰ ਦਬਦਬਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਮੰਡੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਧੀਨ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਨਾਸ਼ਤ ਦਰ-ਕਿਨਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਅਹਿਮਤੀਅਤ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮਾਨਵੀ-ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਗਾਇਬ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਉੱਭਰਵੀਂ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ-ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਆਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੇ ਮੰਡੀ ਮੁਖ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਨੂੰ ਤੀਬਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੁਣ ਬਿੰਬ-ਧੁਨੀ ਦਾ ਡਿਜ਼ਿਟਲੀਕਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਨਵੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਕੰਪਿਊਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਸ਼ਿਰਕਤ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵੀ ਤਕਨੀਕੀਕਰਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰੀ ਖੇਡਾਂ, ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਕੈਮਰਾ, ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਸੰਗੀਤ ਟੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਗਾਇਬ ਹੈ।¹⁶

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬਨਾਵਟੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਧਾਰਕ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਨੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰੀ-ਚਕਾਚੌਂਧ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਆਕਰਸ਼ਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਸਥਾਨਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ/ਸੰਕਲਪਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੀਣ-ਭਾਵ ਭਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਵੀ ਉਕਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Robert J. Halton, **Globalization's Cultural Consequences Revisited** (Edi) Ronald Robertson and Didem Buhari-Gulmez, P.56
2. Yi wang, **Globalization, Exchange Cultural Identity, Inter-cultural Communication Studies XVI-1 2007**, page 83.
3. Robertson, Mike Featherstone, **Global Culture, An introduction, theory, culture & society** .Vol.7. (1990) Page.6.
4. ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਡਾ.ਭੀਮਇੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.) ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਿਵੇਚਨ, ਪੰਨਾ 26
5. ਜੇਰੀ ਮਾਂਡੇਰ, ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰੀਕਰਨ, ਬਲਵੀਰ ਪਰਵਾਨਾ (ਸੰਪਾ.) ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਸ਼ਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਨਾ 47
6. Allan Bird and Michael J. Stevens, **Toward an emergent Global Culture and the effects of Globalization on obsolescing National Culture** p. 396 (2003)
7. Report UNESCO 2005
8. Appuduria Arjun, Disjuncture and difference in the Global Cultural Economy, source, (Edt.)Mike Featherstone, **Global Culture Nationalism, Globalization and Modernity**.
9. Miriam Eraz and Efrat Gati, **A Dynamic, Multi-level Model of Culture: From the Micro level of the Individual to the Macro level of a Global Culture**.(2004) 583-598.
10. Allan Bird, Michael J.stevens. do, (2003) 395-407.
11. Do
12. Encyclopedia of International Marketing.
13. ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਮੀਡੀਆ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਡਾ.ਰਾਜਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ (ਮੁੱਖ ਸੰਪਾ.) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ: ਅੰਤਰ-ਸੰਵਾਦ, ਪੰਨਾ 13.
14. ਨਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ, ਜਨ-ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ (ਸੰਪਾ.) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ: ਗਲੋਬਲ ਪਰਿਪੇਖ, ਪੰਨਾ 52.
15. Uzme Naz and sameen Lohdi, Impact of consumerself concept and life style on Luxury goods purchases: A case of females of Karachi, Arabian Journal of business and management review.
16. ਡਾ.ਗੁਰਬਚਨ, ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ, ਸਾਹਿਤ, ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ (ਸੰਪਾ.) ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ: ਗਲੋਬਲ ਪਰਿਪੇਖ, ਪੰਨਾ 39.

